

De wapenindustrie: tussen veiligheid, macht en commercieel belang

Inleiding

Oorlog lijkt op het eerste gezicht vooral een politiek en militair verschijnsel. Staten nemen beslissingen, regeringen sluiten bondgenootschappen en militairen voeren operaties uit. Achter deze zichtbare werkelijkheid bevindt zich echter een omvangrijke economische sector: de internationale wapenindustrie. Fabrikanten van vliegtuigen, tanks, raketten, marineschepen, drones, communicatiesystemen en militaire software leveren de middelen waarmee staten hun veiligheidsbeleid uitvoeren. Daarmee is de wapenindustrie niet slechts een leverancier van militaire producten, maar een belangrijke speler binnen de internationale machtsverhoudingen.

De omvang van deze sector is aanzienlijk. Volgens het Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) bedroegen de wereldwijde militaire uitgaven in 2025 ongeveer **2.887 miljard dollar**. Daarmee was sprake van het elfde opeenvolgende jaar van groei. Tegelijkertijd bedroegen de gezamenlijke wapeninkomsten van de honderd grootste wapenproducenten en militaire dienstverleners in 2024 ongeveer **679 miljard dollar**, een recordbedrag.

Deze cijfers roepen fundamentele vragen op. Is een sterke wapenindustrie noodzakelijk om vrede en veiligheid te kunnen garanderen? Of ontstaat er een economisch systeem waarin internationale spanningen tegelijkertijd een bedreiging én een commerciële kans vormen? En wat gebeurt er wanneer technologische ontwikkelingen ertoe leiden dat steeds meer beslissingen over leven en dood door algoritmen en autonome systemen worden genomen?

Dit essay onderzoekt de volgende centrale vraag:

In hoeverre draagt de moderne wapenindustrie bij aan internationale veiligheid, en in hoeverre kan zij juist bijdragen aan militarisering, machtsvorming en het voortbestaan van internationale spanningen?

Het uitgangspunt van dit essay is dat de wapenindustrie niet eenvoudig als goed of slecht kan worden beschouwd. Zij vormt onderdeel van een complex systeem waarin veiligheid, economische belangen, technologische innovatie, geopolitiek en ethiek met elkaar verbonden zijn.

1. De ontwikkeling van de moderne wapenindustrie

De productie van wapens is uiteraard geen modern verschijnsel. Zwaarden, speren en vuurwapens werden al eeuwenlang geproduceerd en verhandeld. De moderne wapenindustrie

ontstond echter vooral tijdens de industrialisering. Vanaf de negentiende eeuw werd het mogelijk om wapens op grote schaal en met steeds grotere technische precisie te produceren.

De Eerste en Tweede Wereldoorlog vormden belangrijke keerpunten. Oorlogvoering werd steeds meer afhankelijk van industriële productie. Tanks, vliegtuigen, artillerie, schepen en munitie konden niet langer uitsluitend door kleine ambachtelijke producenten worden vervaardigd. Grote industriële ondernemingen werden onderdeel van de militaire infrastructuur van staten.

Tijdens de Koude Oorlog werd deze ontwikkeling verder versterkt. De Verenigde Staten en de Sovjet-Unie bouwden enorme militaire productiecapaciteiten op. De concurrentie tussen beide machtsblokken stimuleerde technologische ontwikkelingen op het gebied van kernwapens, raketten, vliegtuigen, satellieten en communicatiesystemen.

Een belangrijk begrip dat uit deze ontwikkeling voortkwam is het **militair-industrieel complex**. De Amerikaanse president Dwight D. Eisenhower waarschuwde in zijn afscheidsrede van 1961 voor de groeiende invloed van de combinatie van militaire instellingen, industrie en politieke macht.

Het concept is nog steeds relevant. De moderne defensiesector bestaat namelijk niet alleen uit fabrikanten van traditionele wapens. Ook softwarebedrijven, technologiebedrijven, cybersecuritybedrijven, satellietbedrijven, onderzoeksinstituten en gespecialiseerde toeleveranciers kunnen onderdeel zijn van de defensie-economie.

Daarmee is de grens tussen de civiele economie en de militaire economie bovendien steeds minder duidelijk geworden.

2. De economische betekenis van de wapenindustrie

Een belangrijk argument vóór een sterke defensie-industrie is dat deze economische voordelen oplevert. Wapenproducenten creëren werkgelegenheid, investeren in onderzoek en ontwikkeling en ontwikkelen technologieën die soms ook civiele toepassingen krijgen.

De economische omvang is indrukwekkend. SIPRI rapporteerde dat de honderd grootste wapenproducenten in 2024 gezamenlijk **679 miljard dollar aan wapeninkomsten** genereerden. Dat betekende een stijging van 5,9 procent ten opzichte van 2023 en een stijging van 26 procent ten opzichte van 2015.

De Verenigde Staten spelen hierin een dominante rol. Van de honderd grootste ondernemingen bevinden zich 39 in de Verenigde Staten. Deze bedrijven genereerden in 2024 gezamenlijk ongeveer 334 miljard dollar aan wapeninkomsten.

Maar ook Europa speelt een steeds grotere rol. De gezamenlijke wapeninkomsten van de Europese bedrijven in de SIPRI Top 100 stegen in 2024 met 13 procent tot ongeveer 151 miljard dollar.

Dit laat zien dat defensie niet uitsluitend een kostenpost voor overheden is. Voor bedrijven vormt defensie een markt waarin langdurige contracten, grote investeringen en strategische samenwerkingsverbanden mogelijk zijn.

Hier ontstaat echter een fundamentele paradox.

Een bedrijf heeft vanuit economisch perspectief belang bij de verkoop van producten. Een overheid heeft vanuit veiligheidsperspectief belang bij voldoende militaire capaciteit. Wanneer beide belangen samenvallen, ontstaat een sterke economische prikkel om defensie-uitgaven hoog te houden.

Dat betekent niet automatisch dat bedrijven oorlog willen. Het zou te simplistisch zijn om te stellen dat wapenproducenten conflicten veroorzaken om winst te maken. Wel kan worden gesteld dat de economische structuur van de defensiemarkt ervoor zorgt dat geopolitieke spanningen een directe economische consequentie hebben.

Meer dreiging betekent vaak meer defensiebudgetten.

Meer defensiebudgetten betekenen meer orders.

Meer orders betekenen hogere productie en meer investeringen.

Daarmee ontstaat een economisch systeem dat sterk reageert op internationale onzekerheid.

3. Het veiligheidsdilemma

Een belangrijke theorie uit de internationale betrekkingen helpt om dit mechanisme te begrijpen: het **security dilemma**, of veiligheidsdilemma.

Stel dat land A zich bedreigd voelt door land B. Land A besluit daarom extra tanks, vliegtuigen en raketten aan te schaffen. Vanuit het perspectief van land A is dit defensief gedrag.

Land B kan deze versterking echter interpreteren als voorbereiding op een aanval. Daarom besluit ook land B meer wapens aan te schaffen.

Land A ziet vervolgens de bewapening van land B en voelt zich opnieuw bedreigd.

Het resultaat kan een vicieuze cirkel zijn:

onzekerheid → bewapening → wantrouwen → verdere bewapening → grotere onzekerheid.

De wapenindustrie is onderdeel van dit proces, maar niet noodzakelijk de oorzaak ervan.

Dit onderscheid is belangrijk. Staten kopen wapens omdat zij veiligheidsproblemen ervaren. Tegelijkertijd kunnen grote militaire capaciteiten bijdragen aan een veiligheidsdilemma waarin staten elkaar steeds sterker gaan wantrouwen.

De huidige wereldwijde cijfers illustreren deze ontwikkeling. De militaire uitgaven stegen in 2025 tot ongeveer 2,9 biljoen dollar, waarbij Europa zijn militaire uitgaven met ongeveer 14 procent verhoogde.

Deze groei kan vanuit verschillende perspectieven worden geïnterpreteerd.

Een realist zou kunnen stellen dat landen simpelweg reageren op een onveiliger wereld. Vanuit dit perspectief is investeren in defensie rationeel: een staat die onvoldoende militaire capaciteit bezit, kan kwetsbaar worden.

Een meer kritische benadering stelt echter de vraag of voortdurende bewapening uiteindelijk daadwerkelijk tot meer veiligheid leidt.

Het antwoord is waarschijnlijk afhankelijk van de context.

Een bepaalde mate van militaire afschrikking kan oorlog juist voorkomen. Tegelijkertijd kan een onbeperkte wapenwedloop leiden tot toenemende spanningen en grotere risico's.

4. Het militair-industrieel complex

Het begrip militair-industrieel complex gaat verder dan alleen de relatie tussen bedrijven en legers. Het beschrijft een netwerk van relaties tussen **overheden, krijgsmachten, bedrijven, politiek, wetenschap en lobbyorganisaties**.

Een defensiebedrijf kan bijvoorbeeld een groot contract ontvangen van een overheid. Dat contract leidt tot werkgelegenheid en economische activiteit. Politici kunnen vervolgens belang hebben bij het behoud van die werkgelegenheid in hun regio. Universiteiten kunnen onderzoeksgeld ontvangen voor militaire technologie. Ingenieurs en wetenschappers kunnen vervolgens overstappen naar defensiebedrijven.

Zo ontstaat een netwerk van wederzijdse afhankelijkheid.

Dit hoeft op zichzelf niet problematisch te zijn. Overheden hebben immers bedrijven nodig om militaire systemen te ontwikkelen en bedrijven hebben overheidsopdrachten nodig om hun producten te verkopen.

Het probleem ontstaat wanneer economische belangen de politieke besluitvorming te sterk gaan beïnvloeden.

De centrale vraag wordt dan:

Wordt een bepaald wapensysteem aangeschaft omdat het noodzakelijk is voor de nationale veiligheid, of omdat er tegelijkertijd sterke economische en politieke belangen achter zitten?

In de praktijk is dit vaak moeilijk vast te stellen.

Defensieprojecten zijn bovendien vaak zeer complex en lopen jarenlang. Hierdoor ontstaan afhankelijkheden tussen overheid en producent. Wanneer een staat eenmaal een bepaald vliegtuig, wapensysteem of communicatiesysteem gebruikt, kan overstappen naar een andere leverancier zeer kostbaar zijn.

Dit wordt ook wel **path dependency** genoemd: eerdere keuzes bepalen voor een belangrijk deel welke keuzes in de toekomst nog mogelijk zijn.

5. De Nederlandse wapenindustrie

Ook Nederland maakt deel uit van de internationale defensie-industrie. Nederland beschikt niet over een wapenindustrie die qua omvang vergelijkbaar is met die van de Verenigde Staten, maar heeft wel gespecialiseerde bedrijven en technologieën binnen onder andere maritieme systemen, radar, sensoren, luchtvaart, elektronica en militaire technologie.

Daarnaast is Nederland actief op de internationale defensiemarkt.

Uit het Nederlandse overheidsrapport over 2024 blijkt dat voor militaire exporten vergunningen met een totale waarde van ongeveer **1,87 miljard euro** werden afgegeven. Een aanzienlijk deel daarvan betrof vliegtuigen en onderdelen, grondvoertuigen en onderdelen, en bommen, torpedo's, raketten en aanverwante onderdelen.

Nederland bevindt zich daarmee in een interessante positie.

Enerzijds is Nederland voorstander van internationale rechtsorde, mensenrechten en diplomatie. Anderzijds maakt Nederland deel uit van een internationale defensiemarkt waarin militaire technologie wordt ontwikkeld en geëxporteerd.

Dat leidt tot ethische dilemma's.

Wanneer is wapenexport verantwoord?

Een exportvergunning kan economisch aantrekkelijk zijn en tegelijkertijd veiligheidsrisico's met zich meebrengen. Het land dat een wapensysteem ontvangt kan immers veranderen van politieke koers. Bovendien kan een wapen uiteindelijk worden gebruikt in een conflict waarvan de oorspronkelijke exporteur de gevolgen niet volledig kan voorspellen.

Daarom is wapenexportbeleid niet uitsluitend een economische kwestie. Het is ook een kwestie van buitenlands beleid, mensenrechten en internationale veiligheid.

6. De ethische paradox van winst en oorlog

De meest fundamentele vraag rond de wapenindustrie is misschien wel een ethische vraag:

Mag een onderneming winst maken met producten waarvan het uiteindelijke doel het toepassen van geweld kan zijn?

Het antwoord is minder eenvoudig dan het lijkt.

Een staat heeft het recht en de verantwoordelijkheid om zijn bevolking te beschermen. Wanneer een land wordt aangevallen, kan militaire verdediging noodzakelijk zijn. Zonder defensiecapaciteit kunnen burgers juist kwetsbaarder worden.

Daarom betekent het produceren van wapens niet automatisch dat een bedrijf immoreel handelt.

De ethische problematiek ontstaat vooral wanneer winstmaximalisatie tegenover menselijke veiligheid komt te staan.

Een fabrikant kan bijvoorbeeld financieel profiteren van de verkoop van een nieuw wapensysteem. Vanuit bedrijfseconomisch perspectief is dat positief. Vanuit humanitair perspectief kan de vraag worden gesteld wat er gebeurt wanneer dit systeem daadwerkelijk in een oorlog wordt ingezet.

Hier botsen twee verschillende logica's:

de economische logica:

meer productie → meer omzet → meer winst;

de humanitaire logica:

minder geweld → minder slachtoffers → meer veiligheid.

Dat betekent niet dat beide logica's altijd tegenover elkaar staan. Defensietechnologie kan bijvoorbeeld ook worden gebruikt om soldaten of burgers te beschermen. Denk aan defensieve systemen die raketten onderscheppen of technologie die soldaten uit gevaarlijke situaties houdt.

De morele beoordeling hangt daarom sterk af van **het doel, de toepassing en de context**.

7. De psychologische dimensie

Naast economie en geopolitiek speelt psychologie een belangrijke rol.

Mensen en organisaties reageren sterk op dreiging. Wanneer de omgeving als gevaarlijk wordt ervaren, neemt de behoefte aan controle toe.

Dit geldt ook voor staten.

Een regering die geconfronteerd wordt met een potentiële militaire tegenstander kan politieke druk ervaren om "iets te doen". Het verhogen van defensie-uitgaven is daarbij zichtbaar en relatief gemakkelijk uit te leggen aan de bevolking.

Het psychologische mechanisme kan worden samengevat als:

dreiging → angst → behoefte aan controle → investeren in defensie.

Daarbij speelt ook **verliesaversie** een rol. Vanuit de gedragspsychologie weten we dat mensen mogelijke verliezen vaak zwaarder wegen dan mogelijke winsten.

Een regering kan daarom denken:

"Als wij nu onvoldoende investeren en er ontstaat later een conflict, zijn de gevolgen misschien enorm."

Daarom kan preventieve bewapening aantrekkelijk lijken, zelfs wanneer de waarschijnlijkheid van oorlog relatief klein is.

Een vergelijkbaar mechanisme kan optreden bij rivaliserende staten. Wanneer één land militair sterker wordt, interpreteert de tegenstander dat niet noodzakelijk rationeel of neutraal. Angst en wantrouwen kunnen ervoor zorgen dat de intenties van de ander negatiever worden ingeschat.

Hierdoor kan bewapening zichzelf versterken.

8. Technologie verandert de wapenindustrie

De huidige wapenindustrie verschilt sterk van die van vijftig jaar geleden.

De toekomst van oorlogvoering wordt in toenemende mate bepaald door technologieën zoals:

- drones;
- kunstmatige intelligentie;
- autonome wapensystemen;
- satelliettechnologie;
- cyberwarfare;
- robotica;
- geavanceerde sensoren;
- elektronische oorlogsvoering.

Vooraf kunstmatige intelligentie creëert nieuwe ethische vraagstukken.

Traditioneel lag de uiteindelijke beslissing om een doelwit aan te vallen bij een mens. Bij autonome wapensystemen kan een systeem, eenmaal geactiveerd, zelfstandig doelen selecteren en aanvallen.

Het International Committee of the Red Cross (ICRC) waarschuwt dat dergelijke systemen belangrijke juridische, humanitaire en ethische problemen opleveren. Het gaat onder andere om de vraag of menselijke controle over het gebruik van geweld voldoende kan worden gegarandeerd.

In augustus 2026 riepen de secretaris-generaal van de Verenigde Naties en de president van het ICRC opnieuw op tot internationale regels voor autonome wapens. Zij waarschuwden dat technologische ontwikkeling sneller verloopt dan de ontwikkeling van internationale regelgeving.

Hier ontstaat een fundamentele ethische vraag:

Kunnen we verantwoordelijkheid delegeren aan een machine?

Wanneer een autonoom systeem een fout maakt en burgers doodt, wie is dan verantwoordelijk?

De programmeur?

De fabrikant?

De militair die het systeem activeerde?

De commandant?

De regering?

Of niemand?

Dit probleem wordt nog complexer wanneer kunstmatige intelligentie zelf onderdeel wordt van het besluitvormingsproces.

9. De economische prikkel van technologische innovatie

Technologische ontwikkeling creëert tegelijkertijd nieuwe commerciële markten.

Wanneer een nieuwe technologie militair relevant blijkt, ontstaat een concurrentiestrijd tussen staten en bedrijven.

Een land dat als eerste over een bepaalde technologie beschikt, kan een strategisch voordeel krijgen. Andere landen willen vervolgens niet achterblijven.

Dit creëert opnieuw een veiligheidsdilemma.

De ontwikkeling van militaire AI kan bijvoorbeeld worden gerechtvaardigd met:

"Als wij het niet ontwikkelen, doet een ander land het wel."

Dit argument is krachtig omdat het de verantwoordelijkheid verschuift van individuele keuze naar internationale concurrentie.

Een land kan tegenstander zijn van autonome wapens, maar toch besluiten ze te ontwikkelen omdat andere landen dat waarschijnlijk ook doen.

Hierdoor ontstaat een klassieke **collectieve-actieproblematiek**.

Alle landen zouden mogelijk profiteren van internationale afspraken die gevaarlijke technologie beperken. Toch kan ieder individueel land een prikkel hebben om de technologie zelf te ontwikkelen.

De ICRC stelt daarom dat bestaande regels niet alle vragen rond autonome wapens beantwoorden en pleit voor nieuwe juridisch bindende internationale regels.

10. Draagt de wapenindustrie bij aan vrede?

Op het eerste gezicht lijkt deze vraag paradoxaal.

Hoe kan een industrie die wapens produceert bijdragen aan vrede?

Het antwoord ligt in het concept van **afschrikking**.

Wanneer een staat weet dat een aanval waarschijnlijk tot een krachtige militaire reactie leidt, kan die wetenschap een potentiële agressor ervan weerhouden een conflict te beginnen.

Tijdens de Koude Oorlog speelde dit concept een belangrijke rol. Zowel de Verenigde Staten als de Sovjet-Unie beschikten over enorme militaire capaciteiten en kernwapenarsenalen. De angst voor wederzijdse vernietiging droeg volgens veel realistische theorieën bij aan het voorkomen van een directe oorlog tussen beide grootmachten.

Daaruit volgt dat militaire macht onder bepaalde omstandigheden juist een stabiliserende functie kan hebben.

De vraag is echter hoeveel militaire macht noodzakelijk is.

Een minimale defensieve capaciteit kan voldoende zijn voor afschrikking. Maar wanneer landen voortdurend proberen militair voordeel op elkaar te behalen, kan afschrikking veranderen in een wapenwedloop.

Daarmee ontstaat een paradox:

Wapens kunnen oorlog ontmoedigen, maar een overmatige afhankelijkheid van wapens kan tegelijkertijd bijdragen aan internationale instabiliteit.

11. De fundamentele paradox van de wapenindustrie

De wapenindustrie bevindt zich daarmee in een unieke positie.

Zij is noodzakelijk omdat staten zichzelf willen en moeten kunnen verdedigen.

Maar zij profiteert economisch van de vraag naar defensiematerieel.

Daarmee ontstaat een paradox.

Zonder dreiging is er minder behoefte aan wapens.

Met meer dreiging ontstaat meer behoefte aan wapens.

Meer wapens kunnen veiligheid vergroten.

Maar meer wapens kunnen ook het veiligheidsdilemma versterken.

De industrie is dus niet simpelweg de oorzaak van oorlog. Oorlogen ontstaan door een complex geheel van politieke, economische, historische en ideologische factoren.

Het zou daarom onjuist zijn om te stellen dat wapenproducenten oorlogen veroorzaken omdat zij eraan verdienen.

Even problematisch is echter de tegenovergestelde gedachte dat economische belangen volledig irrelevant zijn.

De omvang van de defensiemarkt betekent dat geopolitieke spanningen daadwerkelijk economische gevolgen hebben. De recordomzet van de honderd grootste wapenproducenten in 2024 laat dat duidelijk zien.

12. Naar een verantwoord model

De oplossing ligt daarom waarschijnlijk niet in het volledig afschaffen van de defensie-industrie. Staten zullen behoefte blijven houden aan defensieve capaciteit.

Een realistischer uitgangspunt is het ontwikkelen van een **verantwoord defensiemodel**.

Daarbij zouden ten minste vijf principes centraal moeten staan.

1. Democratische controle

Grote defensieprojecten moeten transparant en democratisch controleerbaar zijn.

2. Streng exportcontrole

Wapens mogen niet zonder meer worden geëxporteerd naar landen waar een groot risico bestaat op mensenrechtenschendingen of escalatie.

3. Internationale samenwerking

Landen moeten gezamenlijk regels ontwikkelen voor nieuwe militaire technologie.

4. Menselijke verantwoordelijkheid

Bij systemen die potentieel dodelijke beslissingen nemen, moet menselijke verantwoordelijkheid centraal blijven staan.

5. Investeren in diplomatie

Militaire macht kan onderdeel zijn van veiligheid, maar mag niet het enige instrument van veiligheidsbeleid worden.

Veiligheid ontstaat uiteindelijk niet uitsluitend door wapens. Ook diplomatie, economische samenwerking, internationale instituties en vertrouwen spelen een belangrijke rol.

Conclusie

De moderne wapenindustrie is veel meer dan een verzameling bedrijven die wapens produceren. Zij vormt een onderdeel van een complex internationaal systeem waarin economie, politiek, technologie en veiligheid voortdurend met elkaar verbonden zijn.

De enorme omvang van de defensiemarkt laat zien hoe belangrijk deze sector economisch is. In 2025 bedroegen de wereldwijde militaire uitgaven bijna 2,9 biljoen dollar en in 2024 bereikten de honderd grootste wapenproducenten gezamenlijk een omzet uit militaire activiteiten van 679 miljard dollar.

Daarmee is duidelijk dat de wapenindustrie een aanzienlijke economische macht vertegenwoordigt.

Toch betekent dit niet dat de industrie automatisch verantwoordelijk is voor oorlog. Staten hebben legitieme veiligheidsbelangen en militaire capaciteit kan een belangrijke rol spelen bij afschrikking en verdediging. Vooral in een internationale omgeving waarin staten elkaar niet volledig vertrouwen, kan militaire capaciteit bijdragen aan stabiliteit.

Het gevaar ontstaat wanneer bewapening een doel op zichzelf wordt.

Wanneer angst leidt tot steeds meer militaire investeringen, wanneer economische belangen zich verweven met politieke besluitvorming en wanneer technologische ontwikkeling sneller gaat dan internationale regelgeving, ontstaat een situatie waarin veiligheid juist nieuwe onzekerheid kan produceren.

De grootste uitdaging voor de komende decennia ligt waarschijnlijk bij kunstmatige intelligentie en autonome wapensystemen. De vraag is niet langer uitsluitend hoeveel wapens staten bezitten, maar ook **hoeveel menselijke controle er nog bestaat over het gebruik ervan.**

Daarmee verschuift het debat over de wapenindustrie van een economische discussie naar een fundamentele maatschappelijke vraag:

Hoeveel geweld kunnen we technologisch mogelijk maken voordat we moeten bepalen welk geweld moreel en juridisch nog aanvaardbaar is?

Een volwassen veiligheidsbeleid zou daarom niet moeten kiezen tussen defensie en vrede alsof het tegengestelde begrippen zijn. Het moet erkennen dat defensie soms noodzakelijk is, maar tegelijkertijd voorkomen dat militaire macht, economische belangen en technologische competitie een zichzelf versterkend systeem vormen.

De uiteindelijke maatstaf zou niet moeten zijn hoeveel wapens een land kan produceren, maar **hoe effectief het in staat is zijn bevolking te beschermen zonder daarmee nieuwe veiligheidsproblemen te creëren.**

De wapenindustrie zal waarschijnlijk niet verdwijnen. De uitdaging is daarom niet om te dromen van een wereld zonder defensie-industrie, maar om ervoor te zorgen dat **de industrie ondergeschikt blijft aan menselijke veiligheid, democratische controle en het internationale recht — en niet andersom.**
